

ПЕРЕДМОВА

***Навчання – це розпалювання полум'я,
а не наповнення посудини
(Сократ)***

Сучасні тенденції розвитку освіти, зокрема, реалізація Національної стратегії розвитку освіти в Україні, ставлять у центр уваги особистість, яка прагне до самоактуалізації та самозростання й вимагає створення персоналізованого навчального середовища, організацію такої педагогічної взаємодії, в якій би учень чи студент був включений суб'єктно, тобто займав суб'єктну позицію. Такі якості, як активність, самостійність, відповідальність, ініціативність, автономність, творчість характеризують суб'єктне ставлення до життєдіяльності і визнаються пріоритетними в особистісному та професійному становленні.

Незважаючи на визнання індивідуальної неповторності кожної особистості, при використанні конкретних методів впливу людина, насправді, все ж залишається об'єктом зовнішніх впливів і педагогічного маніпулювання. Тому в маніпулятивній, одномірній, об'єктній, монологічній стратегії впливу людині відводиться пасивна роль, а її унікальна людська сутність знеособлюється. Такому песимістичному, одномірному підходу до людини в освіті протиставляється оптимістична традиція, що базується на вірі в конструктивне, активне, творче начало людської природи. Даний напрямок називають особистісним, або гуманістичним. Психологічною умовою реалізації такої стратегії впливу є діалог. Отже, діалог визначає психологічний зміст розвивальної стратегії впливу, найбільш оптимальної при організації взаємовідносин

загалом між людьми, так і в процесі реалізації завдань навчання та виховання.

Справді, діалог як форма організації спілкування суб'єктів освітнього процесу є для сучасної освіти важливим предметом обговорення та аналізу, оскільки діалог – один з найважливіших елементів гуманістичної та гуманітарної парадигм в освіті. Однак незважаючи на зростання кількості досліджень, повноцінної теорії діалогу на рівні педагогічної практики поки що не існує.

Появу інтересу до діалогу традиційно пов'язують з першою половиною ХХ століття (праці М. Бубера, М.Бахтіна, В. Біблера). Однак діалог був відомий і античним філософам. Звертання до ідеї діалогу ми знаходимо ще в майєвтиці Сократа. Як підкреслює Г.Дьяконов, багатство, глибина процесуально-цілісної, духовно-сміслової феноменології діалогу зумовляють потужний теоретико-парадигмальний потенціал вказаного наукового напрямку. Водночас він слушно зауважує, що діалог варто розуміти як розмову будь-якої кількості співбесідників. Оскільки у цьому слові фігурує префікс «діа», але не у значенні «два». Насправді, «діа» означає грецькою «роз-», «через», «крізь», а «логос» виступає в одному з основних своїх значень – «слово». Отже, діалог – це у буквальному розумінні «роз-мова», слово, яке проходить через усе коло співбесідників, ними співпроживається, пропускається через себе, осмислюється.

Водночас, можна констатувати, що ідея діалогу, надзвичайно актуальна останнім часом, не знаходить проте своєї сутнісної наповненості та методичної оснащеності щодо використання в освітньому середовищі закладів вищої освіти. Тому команда

викладачів кафедри психології розвитку та консультування Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка обрала темою науково-дослідної роботи: «Психолого-педагогічні засади становлення освітнього діалогу як інноваційної психодидактичної технології» (номер державної реєстрації: 0118U003130). Впродовж 2018 – 2023 років викладачами була розроблена та реалізується на практиці інноваційна гуманітарна технологія – освітній діалог. Ця монографія – результат науково-педагогічних пошуків та набуття професійного досвіду щодо реалізації у педагогічній практиці освітнього діалогу як інноваційної гуманітарної психодидактичної технології.

Освітній діалог розглядається нами як форма активного навчання, метою якої є засвоєння професійних знань на ціннісно-смысловому рівні та здійснюється у спосіб педагогічного спілкування, що реалізується на різних рівнях: формального діалогу (як організаційної форми суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу); змістового діалогу (представлення в діалогічній формі матеріалу, який вивчається); особистісно-смыслового діалогу (як способу встановлення ціннісно-смыислової єдності суб'єктів освіти на основі сприймання предметного змісту).

Останнє означає пріоритет індивідуальності, самоцінності, самобутності людини як активного носія суб'єктного досвіду. У такому контексті майбутній фахівець стає основною цінністю освіти, “мірою усіх речей”, метою, результатом, критерієм оцінки якості освіти. Освіта завжди є функцією суб'єкта і співвідноситься з індивідуальним життєвим шляхом і досвідом людини. Освіта є результативною, коли людина не тільки адекватно сприймає знання,

однак на їх основі будує свою поведінку, змінюється і удосконалюється. У процесі освіти здійснюється своєрідне “окультурення” індивідуального досвіду студента, його збагачення, розбудова, перетворення, що і складає вектор особистісного розвитку майбутнього фахівця. Відтак, освітній діалог актуалізує потенціал особистісного становлення майбутнього фахівця.

Власне така діалогічна форма навчання передбачає перетворення дії викладача із самодостатньої, монологічно замкнутої на рівні професійного покладання цілей і зовнішньої стосовно навчальної дії студента у спільну зі студентом пізнавальну діяльність, де взаємоосмислено, на ціннісно-смисловому рівні, будується спільний зміст освітньої діяльності. Діалогічні стосунки у процесі навчання неминуче приводять до зміни соціальних ролей викладача і студента та становлення таких суб’єктних позицій, коли викладач не стільки вчить, скільки створює умови для самоактуалізації і саморозвитку особистості студента.

Таким чином, освітній діалог дозволяє вирішувати в єдності завдання особистісного та професійного становлення не лише через зміст освіти, але й конструювання тих гуманістичних (суб’єкт-суб’єктних) форм навчання, до яких студенти будуть звертатися у своїй майбутній професійній практиці.

Як показує досвід, освітній діалог особливо розкриває потужний потенціал становлення особистості в гуманітарному контексті в процесі вищої психологічної освіти, перетворюючи освіту на суб’єктно значуще осягання світу, сповнене для майбутнього фахівця особистісними смислами, цінностями, ставленнями, зафіксованими у його суб’єктному досвіді. Зміст цього досвіду

процесуально розкривається, збагачується і перетворюється під час навчання. Як наслідок, майбутній фахівець переходить на якісно новий рівень з домінантою суб'єктної позиції щодо соціального і професійного середовища.

Водночас, зважаючи на успішну апробацію освітнього діалогу в процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін та враховуючи весь набутий професійний досвід на підставі реалізації освітнього діалогу як інноваційної психодидактичної технології, викладачі кафедри ініціювали створення Центру освітніх та психологічних інтерактивних технологій. При цьому метою діяльності Центру визначено розвиток професійно-комунікативної компетентності студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери, а також педагогів та практичних психологів, підвищення психологічної компетентності старшокласників, студентів, викладачів, педагогів, формування у сучасної молоді навичок здорового способу життя та лідерства. Важливо особливо підкреслити, що діяльність Центру базується на підставі використання освітнього діалогу під час проведення просвітницьких тренінгів та різних психоедукаційних заходів.

Такий широкий контекст запровадження освітнього діалогу приносить вагомі результати. Найважливіше, що у процесі навчання у студентів невпинно зростає і поглиблюється професійний інтерес, бажання реалізувати себе у майбутній професії, зростає їхня самостійність, відповідальність, активність, впевненість у собі, рефлексивність, творчість, тобто актуалізується їхній суб'єктний потенціал.

Своєрідним підсумком цієї надзвичайно цікавої і напруженої роботи є представлена монографія. Відтак, у даній монографії відображені не лише методологічні, теоретичні та прикладні розвідки щодо вивчення проблеми освітнього діалогу як гуманітарної технології вищої освіти, але й досвід гармонізації професійно-особистісного становлення майбутнього фахівця через конструювання інноваційних діалогових технологій навчання у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка.

Монографія містить три розділи. Перший розділ присвячений методологічним та теоретичним засадам становлення освітнього діалогу в контексті сучасних освітніх викликів. Другий розділ розкриває психолого-педагогічні передумови розбудови освітнього діалогу в середовищі вищої освіти. Третій – представляє досвід використання освітнього діалогу у процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін і реалізації основних формальних та змістових особливостей освітнього діалогу під час проведення просвітницьких тренінгів.